Trst kot izhodišče in navdih v literarnem delovanju Marice Nadlišek Bartol

DOI: 10.4312/SSJLK.61.121-128

Mia Hočevar, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ljubljana; mia.hocevar@ff.uni-lj.si

Prispevek se osredotoča na pomen in vlogo Trsta pri formaciji Marice Nadlišek Bartol kot izstopajoče urednice, pisateljice in narodne delavke v 19. stoletju. Trst je sprva predstavljen skozi društveno, časnikarsko, založniško in ostale dejavnosti, ki so pomembno sooblikovale tržaško kulturno krajino in posledično vplivale na pisateljičin odnos do narodnega in literarnega delovanja. Poudarek je na njenem urednikovanju prvega slovenskega ženskega časopisa *Slovenka*, ki je izhajal v Trstu kot priloga *Edinosti*. V nadaljevanju je Trst izpostavljen kot eden izmed temeljnih navdihov literarnega ustvarjanja Marice Nadlišek Bartol, saj skupaj z okolico predstavlja osrednji dogajalni prostor v večini njenih pripovednih del, med njimi v romanu *Fata morgana* ter novelah *Na obali* in *Pod streho*.

Marica Nadlišek Bartol, Trst, *Slovenka*, *Fata morgana*, *Na obali*, *Pod streho*

This article focuses on the significance and role of Trieste in the formation of Marica Nadlišek Bartol as an outstanding nineteenth-century editor, writer, and national activist. Trieste is first presented from the perspective of associations, newspapers, publishers, and other activities that significantly helped shaped Trieste's cultural landscape and consequently influenced the writer's attitude toward national and literary engagement. The emphasis is on her role as the editor of the first Slovene women's magazine, *Slovenka* (Slovene Woman), which was published in Trieste as a supplement to the newspaper *Edinost* (Unity). The article continues by highlighting Trieste as a key source of inspiration for Marica Nadlišek Bartol's writing, with the city and its surroundings serving as the main settings in most of her narrative works, including the novel *Fata morgana* and the short stories »Na obali« (On the Coast) and »Pod streho« (Under the Roof).

Marica Nadlišek Bartol, Trieste, *Slovenka*, *Fata morgana*, *Na obali*, *Pod streho*

1 Živahnost tržaške društvene, založniške in časnikarske dejavnosti v 19. stoletju

V času, ko se nacionalne države zahodne poloble soočajo z izzivi migracij in večkulturnega sobivanja, se nam podoba Trsta 19. stoletja kaže kot ideal multikulturnega sožitja. Ob priključitvi Habsburški monarhiji v 14. stoletju je Trst postal najpomembnejše avstrijsko pristanišče, posledično pa se je vanj začelo stekati ne le bogastvo, marveč tudi prebi-

Urška Perenič (ur.): *Trst v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*.
Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani, 2025
(zbirka Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 61)
ISSN 2386-0561, e-ISSN 2386-057X
ISBN 978-961-297-602-6, 978-961-297-603-3 (PDF)

CC BY SA

valstvo z različnih delov evropske celine. Priseljevanje je postalo temelj tržaške gospodarske politike, pravo migracijsko eksplozijo pa je mesto doživelo v 19. stoletju, ko se je z nastankom železniške proge Dunaj–Trst vzpostavilo kot drugo najpomembnejše mesto Avstrijskega cesarstva. Mesto, ki so ga poprej naseljevali zlasti Italijani, Slovenci in v manjši meri Nemci, je naenkrat postalo talilni lonec kultur: naselila ga je »kozmopolitska buržoazija, v kateri ni manjkalo Levantincev: Grkov, Judov, Armencev, Srbov in dalmatinskih Hrvatov« (Pirjevec 2007: 17). Priseljeni trgovci, obrtniki in ostali predstavniki drobne buržoazije so postali nosilci tržaškega meščanstva, njihova narodnostna pestrost pa se je odražala tudi v narodnostni oz. jezikovni raznolikosti društev, čitalnic, krožkov, knjižnic, časopisov, založb in kavarn, ki so oblikovali tržaški (multi)kulturni utrip. Vse do zadnje tretjine 19. stoletja, ko je Trst kot preostali deli dualistične monarhije začutil porast nacionalnih gibanj, so narodnostno različne kulturne institucije delovale razmeroma harmonično ter konkurenco bíle znotraj posameznih dejavnosti in ne na podlagi nacionalnih trenj (Ara, Magris 2001: 10).

Čeprav se je do konca stoletja večina tržaškega prebivalstva narodnostno opredeljevala za italijansko (55 %) ali slovensko (30 %) (Žigon, Kramberger 2019: 514), sta mestni kulturni utrip do zadnje tretjine 19. stoletja večidel ustvarjali italijanska in nemška meščanska elita. Temu botruje dejstvo, da je kljub velikemu odstotku slovenskega prebivalstva – konec 19. stoletja se je v Trstu kot slovensko opredeljevalo okrog petdeset tisoč prebivalcev, kar ga je *de facto* opredeljevalo za največje slovensko mesto – to bilo vsaj do druge polovice 19. stoletja pretežno kmečko in je bolj kot samo mesto poseljevalo njegovo okolico (Verginella 2019: 431). Čeprav se je kot nemško do preloma stoletja opredeljevalo le okrog 10 % prebivalstva, je imela nemščina kot uradni jezik cesarstva občuten vpliv; celo prvi tržaški časopis, ki je nastal konec 18. stoletja, je izhajal v nemščini pod imenom *Triester Weltkorrespondent*. Eskalacijo tržaške časnikarske dejavnosti predstavlja druga polovica 19. stoletja, kar ponazarja podatek, da je v Trstu do leta 1908 izhajalo kar 560 različnih vrst periodike (Žigon, Kramberger 2019: 515).

V publicistiki naklonjenem duhu se je postopoma tvorilo tudi slovensko časnikarstvo z bolj ali manj uspešnimi poskusi. Večina časnikov je imela, kakor na Kranjskem, kratko življenjsko dobo (do) enega leta (kot prvo slovensko glasilo na Tržaškem je leta 1849 izšel *Slavljanski rodoljub*), vendar je do leta 1900 nastalo več kot 20 poskusov različne slovenske periodike, mdr. z najdaljšim stažem *Rdeči prapor*, *Primorski list*, *Primorec* in najpomembnejše politično glasilo *Edinost*, ki je izhajalo od leta 1876 pa vse do 1928. Razvoj slovenske publicistike, društev, založništva in tiska na Tržaškem je posledica formiranja slovenske buržoazije v drugi polovici 19. stoletja, ki se je tudi zaradi italijanskih pritiskov začela močneje povezovati; do prve svetovne vojne naj bi nastalo kar 200 »slovanskih« (slovenskih in hrvaških) društev (Ličen 2023: 44). V Trstu so poleg številnih gospodarskih (Kmečka posojilnica, Delavska zadruga idr.) in športnih društev (Kolesarski klub Sokol) začela nastajati slovenska narodno orientirana kulturna društva in ustanove, mdr. že leta 1848 Slavljansko

društvo, nato prva (!) slovenska čitalnica (1861) (Perenič 2010: 186, 188), tržaška podružnica Slovenske matice (1863), društvo Edinost (1876), pod okriljem katerega sta delovala tudi založba in že prej omenjeni istoimenski časnik, ženska podružnica družbe Cirila in Metoda (1887) idr. Prav močno razvita društvena, publicistična in založniška dejavnost Trsta je navsezadnje tudi omogočila delovanje Marice Nadlišek Bartol, ki je prav z delom v številnih tržaških društvih pridobila dovolj izkušenj in samozavesti, da je sprejela uredništvo prvega slovenskega ženskega časopisa *Slovenka* (1897–1902).

2 Marica Nadlišek Bartol – Trst kot navdih ali kališče?

Trst je Marico Nadlišek Bartol zaznamoval v več pogledih. Rojena na Kolonji v Trstu leta 1867 je po opravljeni meščanski šoli v italijanskem jeziku nadaljevanja študij v Gorici na nemškem učiteljišču ter se po opravljeni maturi vrnila v Trst in začela poučevati po okoliških krajih. Prav poučevanje na tržaškem podeželju, v ljudskih šolah, v katerih so sedeli za šolo nezainteresirani otroci, je na pisateljico močno vplivalo – ker je učiteljevanje ni posebej izpolnjevalo, je svoje napore začela vlagati v prosvetno dejavnost v okviru tržaškega društvenega življenja. Zgled ji je dajal oče Štefan, po poklicu geometer, ki je bil eden izmed soustanoviteljev političnega društva Edinost. Štefan Nadlišek je bil 23 let tržaški svetnik in je s svojo narodnostno usmerjenostjo močno vplival na hčerin aktivizem (Verginella 2018a: 18–19). Z njegovo pomočjo se je hitro vpela v delovanje društva, začela pisati za njegovo istoimensko glasilo ter pridobivala izkušnje z društvenim, strokovnim in literarnim delovanjem. Narodnostno delovanje v Edinosti jo je leta 1887 spodbudilo k (so)ustanovitvi ženske podružnice tržaškega Društva sv. Cirila in Metoda, ki se je zavzemalo za ustanavljanje šol in vrtcev s poudarkom na slovenskem jeziku.

Zavzemanje za slovenski jezik in narodno prebujo je pisateljica izražala zlasti skozi literarno pisanje: že leta 1888 je v *Edinosti* objavila prispevek Narodno ženstvo, s katerim je poudarjala pomen ženske vloge v narodni prebuji, s podobnimi prispevki pa je potem zaznamovala časopis *Slovenka*, kasneje tudi *Ženski svet*. Njeni prispevki so bili za takratni čas drzni, pisanje označeno kot tržaško temperamentno (Verginella 2018a: 21), zato so jo kolegi začeli vabiti tudi k pisanju za *Slovanski svet* in *Slovenski narod*. Vendar so tudi pri narodnem vprašanju njena stališča odstopala od teh, ki so jih gojili na Kranjskem kot tudi tržaški sotrudniki. Njena kozmopolitska naravnanost kot posledica bivanja v izrazito multikulturnem mestu, intenzivnega šolanja, ki jo je seznanilo s svetovno literaturo, ter dopisovanja z intelektualci širom Evrope jo je odvračala zlasti od prevladujočega pogleda na slovensko-italijanske odnose, ki so se v zadnji tretjini 19. stoletja začeli kazati kot navzkrižni. Delovanje Marice Nadlišek Bartol je izhajalo iz ideje tržaškega medkulturnega sožitja prve polovice stoletja, s katerim bi se združeni italijanska in slovenska stran uprli skupnemu nemškemu sovražniku (prav tam: 22). Ravnovesje med nacionalnim in kozmopolitskim se je odražalo v krajših pripovednih besedilih, s katerimi ji je uspel preboj v *Ljubljanski zvon*, kar za (žensko) ustvarjalko in to s primorskega obrobja ni bilo samoumevno.

Ironično je, da je prav Marici Nadlišek Bartol, ki je samozavestno podpirala žensko emancipacijo, kot ena izmed prvih zagovarjala žensko kolesarjenje in se javno oglašala v slovenski periodiki, literarno in narodno delovanje naposled onemogočila poroka. Gregor Bartol, s katerim se je omožila leta 1899, uredniškega dela, posebno pa dopisovanja z moškimi intelektualci ni odobraval, zato je uredništvo *Slovenke* leta 1900 prepustila Ivanki Anžič Klemenčič, z rojstvom otrok pa postopoma opustila tudi pisateljevanje. Družbeni angažma je nekoliko obudila šele s selitvijo v Ljubljano zaradi naraščajočega fašizma na Tržaškem, vendar nikoli več v tolikšni meri kot v časih, ko si je kot mlada tržaška učiteljica drznila svobodno zapisati za *Slovenko*: »Samostojna ženska nima opore, nego svojo misel, svoj razum, svojo razsodnost. Slobodno mora misliti, razumeti, razsoditi pota, po katerih ji je hoditi.« (Nadlišek Bartol 1897: 5)

3 Trst kot zibelka prvega slovenskega ženskega časopisa

Izkušenost Marice Nadlišek Bartol s pisanjem za vidnejše slovenske časnike oz. časopise je prepričala tudi Tržačanko Marijo Manfredo Skrinjar, ki si je skupaj s krogom *Slovanskega sveta* prizadevala za ustanovitev slovenskega ženskega časopisa. Po dolgotrajnem posredovanju med tržaško slovensko usmerjeno politično elito, ki je stala za ustanovitvijo društva Edinost, ji je nazadnje uspelo doseči, da je časnik *Edinost* začel izhajati z dvotedensko prilogo: ženskim listom, poimenovanim *Slovenka – glasilo slovenskega ženstva*. Mariji Manfredi Skrinjar je s pomočjo Frana Podgornika, zagovornika ženske emancipacije po češkem in ruskem zgledu, uspelo prepričati predstavnike Tržaške posojilnice in hranilnice za financiranje dodatnega lista zlasti na podlagi argumenta, da je za uspeh slovenske narodne prebuje v Trstu pomembna vključitev žensk v javno delovanje (Boršnik 1962: 132).

Vprašanje je namreč, ali bi Mariji Manfredi Skrinjar navkljub podpori vidnejših intelektualcev svoj cilj uspelo uresničiti v Ljubljani, Mariboru ali Celovcu, kjer so izhajali nekateri pomembni slovenski časopisi. Trst je kot veliko, gospodarsko napredno mesto nedvomno imelo več posluha za vprašanje ženstva kot preostali deli monarhije, hkrati pa je dvojna zaostritev nacionalnih odnosov, tj. slovensko-italijanskih in slovensko-nemških, v Trstu nujno zahtevala širšo narodno mobilizacijo. V nasprotju z matico so se tu na prelomu stoletja zaostrili zlasti slovensko-italijanski odnosi, in sicer do te mere, da so tržaški intelektualci slovenske ženske začeli samoiniciativno spodbujati k narodnemu delovanju (Verginella 2018b: 8). Ideja Marije Manfredi Skrinjar o emancipiranih ženskah kot stebru naroda se je porodila ne le v pravem času, pač pa tudi v pravem mestu: 2. januarja 1897 je tako izšla prva številka časopisa *Slovenka*.

Marica Nadlišek Bartol se je kot prva urednica soočila s težko nalogo, saj je brez pravih uredniških izkušenj in z nenehno nalogo iskanja ustvarjalcev in ustvarjalk za prihajajoče številke novi časopis poskušala obdržati ter razširiti med čim večji krog bralstva. Čeprav je list danes najbolj poznan z literarnega vidika – označuje se ga kot »vadnico ženskega pisa-

nja«, v kateri so se poleg Marice Nadlišek Bartol kalile tudi Marica Strnad, Kristina Šuler, Ljudmila Poljanec, Vida Jeraj, Zofka Kveder, pri čemer zadnji veljata kot najboljši ustvarjalki moderne – (Žerjal Pavlin 2018: 55), je *Slovenka* v 19. stoletju odigrala pomembno vlogo pri odpiranju vprašanj ženskih pravic ter širši mobilizaciji slovenskega ženstva za narodno vprašanje na Primorskem in v ostalih slovenskih deželah.

4 Trst v literarnih delih Marice Nadlišek Bartol

Marica Nadlišek Bartol se je uveljavila kot pronicljiva tržaška avtorica še pred nastankom *Slovenke*; svojo prvo povest je objavila v *Ljubljanskem zvonu* leta 1889 pod naslovom Moja prijateljica, v istem časopisu pa je nato kontinuirano nadaljevala z objavljanjem kratke proze. Vrhunec njenega pripovednega ustvarjanja predstavlja roman v nadaljevanjih *Fata morgana* (1898), ki ga je v *Ljubljanskem zvonu* objavljala pod psevdonimom Evgen Štefanič. V *Slovenki* je poleg narodnoprebudnih prispevkov in člankov, ki so odpirali vprašanje ženstva, občasno objavljala pesmi v obliki preprostih štirivrstičnic, ki so bile prav tako narodnostno naravnane.

Predvsem je popisovala usode učiteljic, pisateljic in drugih pripadnic srednjega sloja; težke usode literarnih likov so pogosto izvirale iz resničnih življenjskih zgodb njenih prijateljic ali iz lastnih izkušenj (Boršnik 1962: 116). Tematizirala je razpetost med željo po emancipaciji in ustvarjalnosti ter iskanju idealne ljubezni in mirnega družinskega življenja. Vrhunec obdelave te tematike je dosegla z romanom *Fata morgana* (1898), v katerem ženske – Dana, Olga, Zdenka, Elza – različnih značajev, vrednot in poklicev iščejo ravnovesje med osebno svobodo in srečo v ljubezni. V romanu dogajalni prostor sicer ni mesto Trst, temveč njegova okolica. Je pa Trst pogosto omenjan (v njem denimo prebiva svetovljanka Olga), medtem ko je dogajanje postavljeno v bližnje mesto M. – kar bi lahko bile Milje – z ruralno okolico. Podoba tržaškega okoliša se v romanu ne izrisuje skozi topografske elemente, temveč predvsem skozi multikulturnost in nacionalnost. Na kmetih »so že dolgo med Slovenci« (Nadlišek Bartol 1998: 22) namreč živeli Rošerjevi s hčerjo Dano, ki predstavljajo osrednjo družino v romanu, okrog katere se razvijajo stranske zgodbe. Rošerjeva posest je predstavljena slikovito; na njej vladata poštenost in zdrav razum, kakor ju pooseblja stari Rošer, ki je zagret predstavnik kmečkih veljakov v slovenskem narodnem taboru. Vendar družina med seboj (vseeno) govori nemško, Dana pa je »celo trdila, da slovenščine ne zna dobro« (prav tam: 58). Slovensko se je z veseljem pogovarjala le pri teti na Dunaju, saj se je med nemškim meščanstvom počutila tuje. V romanu se prav tako vzpostavlja nasprotje med konservativnimi slovenskimi kmeti na tržaškem podeželju in liberalnim tržaškim (italijanskim) meščanstvom. V zvezi s stopnjujočimi se nacionalnimi napetostmi je zlasti poveden pogovor o Trstu na Rošerjevi domačiji s poročnikom slovenske narodnosti, ki mesto opiše kot »Bah, Trst! Dolgočasno gnezdo za nas, vojake! […] Ženske so tam strašno puste!«, pri čemer antipatijo do vojakov slovenskih korenin razlaga s »Pri Italijankah izvira antipatija […] iz političnega nasprotja …« (prav tam: 178)

Trst je sicer kljub omenjenim nasprotjem opisan kot »prijazno trgovsko mesto ob morju« (Nadlišek Bartol 1998: 99), podobno pa je predstavljen tudi v noveli Na obali (1891), ki se deloma odvija v Trstu, deloma pa v vasi Prosek severozahodno od Trsta. Prostorsko umeščanje omogočajo omembe Jadranskega morja, vremenskih pojavov in vegetacije, značilne za sredozemski prostor. Celo morje in burja odsevata čustveno stanje protagonistov Jelice in Ivana: v času ljubezenske idile sta »zrla tja na morje, ki ga je sonce poljubljalo s svojimi poslednjimi žarki« (Nadlišek Bartol 2005: 70), ko pa je njuna ljubezen na preizkušnji, postane morje divje in nepredvidljivo.

> Zatopljena v svoj pogovor nista videla, da se je jesensko solnce skrilo, da so se na nebo privlekli črni oblaki in da je morje strahovito bučalo. Šele ko jamejo z vetrom padati težke kaplje, se spogledata. […] Blisk je švignil za bliskom, grom zabobnel za gromom in dež je lil čimdalje bolj. Morje se je močno zaganjalo ob breg, metalo valove po vsej cesti […]. (Nadlišek Bartol 2005: 77)

Poleg opisovanja borovih gozdov, ki vodijo od Trsta do Proseka čez železniško progo mimo gradu Miramar, je mesto prepoznavno skozi trgovsko funkcijo in pristanišče. Vsi literarni liki v noveli se ukvarjajo s pomorsko trgovino (reference na habsburške Llyodove čezoceanske trgovske parnike), kar pogosto botruje ljubezenskemu zapletu, saj se nezaželenega snubca nemalokrat znebijo s prisilnim službenim potovanjem v vzhodne trgovske postojanke. Nasproti vrvežu tržaškega pristanišča je postavljen Prosek z mirnostjo in idiličnostjo; nasprotje med mestom (Trst) in podeželjem (slovenske okoliške vasi) pisateljica tematizira tako Na obali kot v *Fata morgani*, pri čemer je neokrnjenost podeželja tudi v tej noveli povezana z narodnostno idejo kmeta (ali kmečkega veljaka) kot nosilca slovenstva.

> Nekoliko prej, nego prideš po tržaškem póti na Prosek, vidiš srednje veliko poslopje. Zidano je z okusom; umetno obdelani vrt pred njim pa kaže, da gospodar umeje, kaj je lepo. Okoli posestva je vse mirno; videti je, kakor bi tu ne stanoval nihče. Nikjer ni slišati glasu, nikjer videti človeka. (Nadlišek Bartol 2005: 64)

Čeprav redko, je Marica Nadlišek Bartol v svojih delih popisovala tudi usode žensk iz delavskega razreda in tako ena izmed prvih sploh tematizirala težka socialna vprašanja ljudi z družbenega roba, ki jih je opazovala v socialno razslojenem Trstu.[1] To je najrazvidneje v noveli Pod streho (1897), ki se v nasprotju z romanom *Fata morgana* in novelo Na obali odvija v mestu. Prikazane so socialne razlike med revnim delavskim prebivalstvom, meščanskim slojem in živahno brezbrižnostjo bogatejše elite. Avtorica v noveli neolepšano prikaže »neprijetno vreme, v zraku in po hišah je bila vlaga, po ulicah pa blato« (Nadlišek

1 Usode tržaških delavk popisuje tudi Milica S. Ostrovška (1907–1997), ki je večino svojih besedil objavila v reviji *Ženski svet*, za katero je pisala tudi Marica Nadlišek Bartol (prim. Perenič 2007).

Bartol 2005: 209) v starem delu mesta; tam se zadržujejo z apnom umazani delavci in preživijo na mlada delavska dekleta, ogrnjena v dolge rute, »tradicionalno ogrinjalo tržaških delavk« (prav tam: 195), ter jih prostaško nadlegujejo.

> »Grda porednica, nehvaležna coprnica! Hotela si se mi skriti; zakaj nisi šla po navadni poti v hišo?« »Kaj tebi mar, kod jaz hodim? Ali misliš, da ne smem iti, koder hočem,« je odvrnila deklica s tistim surovim glasom, ki je značilen za najnižje sloje tržaškega ženstva, kadar se hočejo kazati duhovite ter se ob enem laskati. »Mari mi je, da veš, in če ne boš hotela verjeti, te ubijem!« je on odgovoril surovo, kakor govori najslabša tržaška mladež, ter pohitel za njo, kajti ona je bila pospešila korake. (Nadlišek Bartol 2005: 193)

Pač pa se po širokih, svetlih ulicah, »Korsu, Akvedotu in drugih glavnih ulicah« (prav tam: 217), sprehaja v rokavice in klobuke odeto tržaško meščanstvo, ki stanuje v bogato opremljenih hišah in popoldneve preživlja po kavarnah, drevoredih in gledališčih, medtem ko je njihova glavna skrb dobro poročiti svoje otroke.

> Tržaška aristokracija in boljše meščanstvo gre ta dan k Sv. Andreju, kjer prirejajo zopet »korso«, a tedaj brez mask. Po lepem izprehajališču ob morju se vozi gospoda v bolj ali manj elegantnih ekvipažah; kdor pa nima sam voza in toliko, da bi mogel za eno popoldne zavreči par desetakov, se izprehaja tod doli in gori, gleda ljudi, konje in kočije ter morje; posluša godbo in – kritizira. (Nadlišek Bartol 2005: 227)

Nasprotje med obema slojema pisateljica izriše s pomočjo protagonistke Roze, ki se kot učiteljica uspe povzpeti med nižje meščanstvo, in njene polsestre Zinke, ki brezbrižno menja delo med skladišči in skupaj z družino životari iz dneva v dan. Razredne razlike so prikazane tudi z vidika materialne kulture ter življenjskih navad, obnašanja in moralnih standardov, kar najlepše opiše Zinkin očitek Rozi. »Seveda, seveda,« je začela porogljivo Zinka; »ti si gospa z mantiljo, klobukom, solnčnikom, za tabo hodijo le gospodje v svetlih cilindrih, in ti jih imej, meni pa moraš pustiti moje fante, ki so sicer beli od apna in črni od solnca, a veljajo več nego vsi tvoji škrici. Psss! Moj Nando!« (Nadlišek Bartol 2005: 199)

V noveli Pod streho Marica Nadlišek Bartol Trst prikaže skozi navade tržaškega delavstva, meščanstva (npr. delavske plese, meščansko zahajanje v gledališče in kavarne), predsodke o njih (meščanstvo kot »judovski škrici«, delavstvo kot »najslabša tržaška mladež« (prav tam: 220, 194)), obrede in šege (opis tržaškega pustovanja), pravila obnašanja (spremljanje meščanskih dam do doma), prehranjevalne navade (»zopet drugi so grizli suh kruh ali k večjemu pregrizovali kos mrzle jegulje ali skorjo sira« (prav tam: 193)) itn. Zanimiv je zlasti odnos do jezika, če omenimo precep, značilen za družino Sušnikovih; starša, ki sta rojena na Planini in v Postojni, se pogovarjata le v italijanščini, hčerko pa je oče »dal v slovenske tečaje le zato, ker je dobro vedel, da dobivajo Slovenke službo mnogo laže; ko pa se je Roza slovenščine temeljito naučila, jo je jela tudi ljubiti« (prav tam: 198). Ker družina v noveli predstavlja delavski razred, to nakazuje, da so službe z nizko dodano vrednostjo raje

prepuščali Slovencem, kar izrisuje ponotranjen pripis razrednih konotacij posameznim etničnim skupinam na Tržaškem.

5 Sklep

Živahno društveno, časnikarsko in literarno življenje v Trstu, pa tudi narodnostna usmerjenost slovenskega tržaškega meščanstva v drugi polovici 19. stoletja, so pomembno vplivali na formiranje pisateljice, urednice in narodne delavke Marice Nadlišek Bartol. Zlasti ob *Slovenki* se postavlja vprašanje, ali bi lahko tak časopis uspel v kateremkoli drugem mestu, neobremenjenim z italijansko-slovensko-nemškimi trenji, ki so zahtevala tudi žensko mobilizacijo. Seveda pa je Trst kot rodno mesto pisateljici služil tudi kot osrednji dogajalni prostor, v katerega je umestila svoje pripovedi, pri čemer je pogled razširila na okolico oz. zaledje, poseljeno s slovenskim kmečkim prebivalstvom. Prav odnos med mestom in podeželjem ji pogosto služi za ponazoritev nacionalnih odnosov, ki se izrisujejo skozi ljubezenske zgodbe mladih emancipiranih žensk ali žensk iz delavskega razreda. To potrjujejo tudi roman *Fata morgana* ter noveli Na obali in Pod streho.

Viri in literatura

ARA, Angelo, MAGRIS, Claudio, 2011: *Trst, obmejna identiteta*. Ljubljana: Študentska založba.

BORŠNIK, Marja, 1962: *Študije in fragmenti*. Maribor: Založba Obzorja.

LIČEN, Daša, 2023: *Meščanstvo v zalivu: društveno življenje v habsburškem Trstu*. Ljubljana: Studia Humanitatis.

NADLIŠEK BARTOL, Marica, 1897: O ženski osvoboji in družinski sreči. *Slovenka* 1/1. 5–6.

NADLIŠEK BARTOL, Marica, 1998: *Fata morgana*. Roman. Trst: Mladika.

NADLIŠEK BARTOL, Marica, 2005: *Na obali*. Kratka proza. Trst: ZTT EST.

PERENIČ, Urška, 2007: »Leposlovje Milice S. Ostrovške v reviji *Ženski svet.*« *Slavistična revija* 55/3. 463–472.

PERENIČ, Urška, 2010: *Empirično-sistemsko raziskovanje literature.* Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije.

PIRJEVEC, Jože, 2007: *»Trst je naš!« Boj Slovencev za morje 1848–1954*. Ljubljana: Nova revija.

VERGINELLA, Marta, 2018a: Marica Nadlišek Bartol, prva urednica Slovenke. Marta Verginella (ur.): *Slovenka: prvi ženski časopis (1897–1902).* Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 17–26.

VERGINELLA, Marta, 2018b: Slovenka – ogledalo slovenske ženske arene na prelomu 19. stoletja. Marta Verginella (ur.): *Slovenka: prvi ženski časopis (1897–1902).* Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 5–16.

VERGINELLA, Marta, 2019: Fragmenti slovensko govorečega Trsta pred pojavom nacionalizma. *Kronika: Iz zgodovine Trsta* 67/3. 429–446.

ŽERJAL PAVLIN, Vita, 2018: Slovenkine pesnice. Marta Verginella (ur.): *Slovenka: prvi ženski časopis (1897–1902).* Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 53–67.

ŽIGON, Tanja, KRAMBERGER, Petra, 2019: Nemško časopisje v Trstu v 18. in 19. stoletju. *Kronika*: *Iz zgodovine Trsta* 67/3. 513–530.